

MIURAHHAISESTA MUKSIKSEEN

venäläisen ja neuvostoliittolaisen
animaatioelokuvan historia

JURI

kustantamo
helmivyo

Muurahaisesta Muksikseen

Juri Nummelin

Muurahaisesta Muksikseen

**Venäläisen ja neuvostoliittolaisen
animaatioelokuvan historia**

Kustantamo Helmivyö
Turku 2022

Juri Nummelin: *Muurahaisesta Muksikseen* Laajennettu laitos
vuonna 2015 ilmestyneestä kirjasta *Idän ihmeet*
(FinnLectura)

ISBN 978-952-7469-09-5

Valmistaja: BoD - Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Uuden laitoksen esipuhe

Tämä kirja on uudistettu laitos vuonna 2015 valmistuneesta teoksestani *Idän ihmeet*, jonka tuolloin FinnLecturalla kustannuspäällikkönä toiminut Tuomas Kilpi minulta tilasi lyhyellä varoitusajalla. Kirjaa ei juuri myyty, ja loppupainos makuloitiin sen jälkeen, kun sitä oli yritetty myydä euron hintaan Helsingin kirjamessuilla.

Teokseni myös katosi nopeasti markkinoilta kustantajan makuloitua painoksen. Tätä esipuhetta kirjoitettaessa myynnissä ei ole edes yhtään käytettyä kappaletta. *Idän ihmeet* on muodostunut jonkinlaiseksi kadonneeksi kirjaksi, ja sen verran suruisani olen ollut teoksen kohtalosta, että halusin päivittää sen ja laajentaa sen tarjoamaa tietoa. Tietoa oli vuonna 2022 joka tapauksessa saatavilla paremmin kuin seitsemän vuotta aiemmin. Olen siis editoinut, korjaillut ja täydentänyt vanhaa kirjaani, ja lisäksi olen toteuttanut joitain alkuperäisiä taittoideoitani, jotka alkuperäinen kustantaja vesitti.

Toivottavasti uudesta laitoksesta aukeaa täydempi kuva venäläisen ja neuvostoliittolaisen animaation historiaan kuin aiemmasta painoksesta.

Uutta laitosta valmistellessani Vladimir Putinin hallitsema Venäjä aloitti sodan Ukrainaa vastaan. Toivottavasti kirjaani ei tulkita minkäänlaiseksi tuenilmaukseksi Putinin hallinnolle ja sen harjoittamalle venäläisfasistiselle toiminnalle. Pientä kom-

pensaatiota tarjonnee se, että ukrainalaista animaatiota käsitelän tässä laitoksessa laajemmin kuin edellisessä.

Kiitos kirjaideasta kuuluu alun perin siis Tuomas Kilvelle. Kiitos avusta ja kannustuksesta kuuluu ennen kaikkea animaatiotuntija Harri Römpötille. Kiitos kommentoinnista Tommi Aitiolle, jonka Salon Seudun Sanomissa ilmestynyt teksti lie-nee ainoa kirjan saama kritiikki, sekä Ville Hänniselle.

Turussa elokuussa 2022

Juri Nummelin

Lukijalle

Elokuva on tärkein taide, sanoi vallankumousjohtaja Lenin. Neuvostoliitossa elokuva olikin merkittävimpien ja tuetuimpien taiteiden joukossa. Samaten animaatioon, piirrettyyn tai muuten elävöitettyyn elokuvaan maassa panostettiin paljon. Neuvostoliitto oli yksi animaation suurvalloista, jossa tehtiin paljon ja usein laadukasta piirrettyä ja nukke-elokuvaa.

Tämä kirja käsittelee suurelta osin Neuvostoliiton animaation historiaa, mutta käy läpi myös ensimmäiset animaatiokokeilut ajalta ennen Venäjän vallankumousta. Lisäksi tarjotaan katsaus Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen kaupallistuneeseen animaatioon, joka taistelee Hollywoodin ylivaltaa vastaan sen omilla aseilla. Viimeisessä vaiheessa animaatiokin on alistanut Vladimir Putinin nationalistisen sotapolitiikan tahtoon.

Kirja on pienestä mitastaan johtuen vain raapaisu laajan maan laajaan animaatiotuotantoon. Syvimmän käsittelyn saa aikuiskatsojille tarkoitettu taideanimaatio, mutta myös lasten-elokuvaa käsitellään. Usein eroa on vaikea tehdä – esimerkiksi Juri Noršteinin *Satujen satu*, ehkä hienoin neuvostoanimaatio, oli alun perin tarkoitettu lastenelokuvaksi. Samalla oman osuutensa saa lännessä huonosti tunnettu propagandaelokuva, jota neuvostoanimaattorit joutuivat kunnianhimoisempien töiden ohessa tekemään.

Mainituiksi tulevat vain tärkeimmät ja usein kanonisoidummat tekijät, ja paljon kiinnostavia animaattoreita ja animaatioita jää mainitsematta. Animator.ru-tietokanta sisältää kymmeniä elokuvantekijöitä ja satoja elokuvia, joita tässä kirjassa ei käsitellä. Lukija ei välttämättä löydäkään kirjasta omaa suosikkiaan. Neuvostoliittolaista lastenanimaatiota näytettiin aikoinaan paljon Suomen televisiossa ja niitä julkaistiin vhs-kasetteina, mutta koko tämän aineiston läpikäyminen oli mahdotonta tämän kirjan puitteissa. Neuvostoliittolaista animaatiota on paljon esitetty myös poliittisissa tilaisuuksissa. Suomi-Neuvostoliitto-seuralla oli aikoinaan omaa elokuvien maahan tuontia, ja suuri osa näistä elokuvista oli lyhyitä piirrettyjä, joita näytettiin seuran tapahtumissa.

Kirjassa käsitellään myös Neuvostoliiton osavaltujen animaatioteollisuutta. Myös Viroa, joka on yksi animaation suurmaita, käsitellään, mutta suurelta osin vain, kun se liittyy Neuvostoliittoon. Itsenäistymisen jälkeistä virolaista animaatiota ei käytännössä käsitellä, ja sama pätee muihinkin osavaltioihin, joskin useassa tapauksessa animaatioteollisuus lakkasi Neuvostoliiton hajotessa 1990-luvun alussa. Tämä on koko Neuvostoliiton taidekenttää koskeva paradoksi: vaikka valtiokoneisto tarkkaili ja pahimmillaan estikin taiteilijoiden itseilmaisua, se myös mahdollisti laajan taiteellisen tuotannon, jollainen ei kaupallisilla markkinoilla olisi ollut mahdollista.

Sananen elokuvien nimistä: elokuvien nimet ilmoitetaan mahdollisuuksien mukaan alkukielellä ja suomenkielinen käännös tarjotaan suluissa. Jos vähänkin virallisempi suomenkielinen

nimi on ollut käytössä, sitä on käytetty. Osa lyhyiden animaatioiden suomalaisista nimistä on peräisin mainituista Suomi-Neuvostoliitto-seuran esityksistä. Suomenkieliset nimet on tarkistettu Elonet-tietokannasta.

Vallankumousta edeltävä animaatio

Animaatioelokuva on elokuvaa, jossa liikkumatonta kuvaa tai elotonta esinettä animoidaan, elävöitetään niin että se näyttää liikkuvan. Useimmiten tämä tapahtuu liittämällä peräkkäin kuvia, jotka eroavat toisistaan vain vähän, niin että aivot tulkitsevat peräkkäiset kuvat liikkeeksi.

Animaation historia on yhtä pitkä kuin muunkin elokuvan historia, toisin sanoen se alkaa perinteisen määrittelyn mukaan vuodesta 1896. Määrittelytapaa vaihtaen voidaan keksiä lukuisia erilaisia kausia, jolloin elokuvan historia on alkanut.

Animaatioita on tehty ympäri maailmaa siinä missä näytelmäelokuviakin, esimerkiksi Kanadassa ja entisessä Jugoslaviassa on ollut kukoistava animaatiotuotanto. Lisäksi maailman ensimmäinen pitkä animaatioelokuva tehtiin niinkin epätodennäköiseltä kuulostavassa maassa kuin Argentiinassa ja niinkin varhain kuin vuonna 1917.

Venäjälläkin alettiin tehdä animaatiota varhain. Venäjä oli tärkeä elokuvamaa jo 1900-luvun alussa, vaikka perinteisesti elokuvan historiankirjoituksessa on korostettu aikaa vallankumouksen jälkeen. Tsaarin Venäjällä oli kuitenkin laajaa elokuvatuotantoa vuodesta 1907 alkaen, ja maan elokuvassa nähtiin huomattavaa tyyllistä ja kerronnallista kehitystä kymmenen vuoden aikana. Varhaisesta venäläisestä elokuvasta väitellyt tutkija Lauri Piispa kirjoittaa: “Venäjän ensimmäisenä näy-

MUURAHAISESTA MUKSIKSEEN

Neuvostoliitto oli yksi elokuvan suurvaltoja, jossa tehtiin myös paljon laadukasta animaatiota, niin lapsille kuin aikuisillekin: *Uusi Gulliver, Lumikuningatar, Krokotiili Gena, Satujen satu, Aamiainen ruohikolla...* Kokeellisten elokuvien rinnalla nähtiin myös suorasukaista propagandaa, jolla peiteltiin maan omia ongelmia.

Juri Nummelin käy kirjassaan läpi venäläisen ja neuvostoliittolaisen animaatioelokuvan historian tiiviisti ja sujuvasti. Kirjassa esitellään myös tsaarin Venäjän aikaiset animaatiokokeilut sekä venäläinen animaatiotuotanto Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Omat lukunsa saavat muiden neuvostotasavaltojen animaatiot sekä virolainen animaatio.

Kirja on uudistettu laitos vuonna 2015 ilmestyneestä kirjasta, joka kantoi nimeä *Idän ihmeet*.

kansi: timo ronkainen
isbn: 978-952-7469-09-5